

Περίληψη - Summary

Νικόλαος Μαστροχρήστος: «Ο ναός του Αγίου Νικολάου στο Φουντουκλί Ρόδου»

Ο ναός του αγίου Νικολάου στο Φουντουκλί βρίσκεται στην ενδοχώρα της Ρόδου, σε κατάφυτη περιοχή κοντά στο χωριό Διμουλιά. Ανήκει στον σπάνιο τετράκογχο αρχιτεκτονικό τύπο, με τρία συνολικά παραδείγματα στο νησί της Ρόδου. Στοιχεία του πλίνθινου διακόσμου του και συγκρίσεις με τα πλησιέστερα παράλληλα συνηγορούν ότι κτίσμα και διάκοσμος αποτελούν προϊόν μιας και μόνης χορηγίας.

Χρονολογημένη με επιγραφή στα 1497/8, θεωρείται μια από τις σημαντικότερες μεσαιωνικές εκκλησίες του νησιού, λόγω του ιδιάζοντος αρχιτεκτονικού της τύπου και του ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας τοιχογραφικού της διακόσμου. Το μνημείο σώζει σχεδόν ακέραιο το εικονογραφικό του πρόγραμμα, που περιλαμβάνει παραστάσεις από το βίο και το Πάθος του Ιησού, συνθέσεις ευχαριστιακού ή μοναστικού περιεχομένου, όπως το όραμα του αγίου Παχωμίου με τον άγγελο, θαύμα του αγίου Νικολάου και το όραμα του Πέτρου Αλεξανδρείας και η Κοινωνία της Μαρίας της Αιγυπτίας. Επίσης, πλήθος αγίων μορφών, μοναχοί, στρατιωτικοί, ιαματικοί άγιοι και αγίες, καθώς και ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας διακοσμητικά θέματα έχουν συμπεριληφθεί στην διακόσμηση. Μεταξύ των αγίων μορφών, σε προβεβλημένη θέση εκατέρωθεν της δυτικής θύρας του ναού, παριστάνονται σε δύο πίνακες τα μέλη της οικογενείας του κτήτορα. Ο γηραλέος *πανσέβαστος λογοθέτης* Νικόλαος Βαρδοάνης με τη σύμβια του, Ευδοκία Στρε(υ)βλού και στον πάρισσο πίνακα τα τρία τέκνα τους σε παραδείσιο λευκό τοπίο: οι νεαροί Μαρία και Μιχαήλ και ο μικρός Γεώργιος. Από τις επιγραφές που τους συνοδεύουν πληροφορούμαστε ότι τα τρία παιδιά του πέθαναν *έκ πανώλης*, στην δε επιγραφή της Μαρίας σημειώνεται και ο τόπος: *είς Ρόδον*. Στην δε κτητορική επιγραφή παραδίδεται το έτος 7006 (1497/8).

Η παρούσα διατριβή αποτελείται από τρία μέρη. Στο πρώτο, ξεκινώντας από την ιστορία της έρευνας, απαριθμούνται οι παλαιότερες δημοσιεύσεις και μνείες του ναού. Ακολουθώς, έχει προταχθεί εν είδει προοιμίου η αναφορά στην κατάσταση διατήρησης του μνημείου και τις επεμβάσεις της Ιταλικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Ακολουθεί το ιστορικό πλαίσιο, με τα σημαντικότερα γεγονότα της περιόδου της Ιπποτοκρατίας (1309-1522), και, σε ξεχωριστό, μικρής έκτασης υποκεφάλαιο, οι λιγότερες ιστορικές πληροφορίες της ίδιας περιόδου αναφορικά με την περιοχή της Διμουλιάς, στην οποία ανήκει ο ναός του Αγίου Νικολάου. Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται η αρχιτεκτονική του μνημείου. Στο τρίτο μέρος εξετάζεται ο γραπτός διάκοσμος του μνημείου, ξεκινώντας με την διάταξη του εικονογραφικού προγράμματος. Ακολουθεί η ενδελεχής εικονογραφική μελέτη του ναού, όπου τα θέματα αναλύονται ομαδοποιημένα. Στο τέλος της εικονογραφικής ανάλυσης, ως αδιάσπαστη και αλληλοσυμπληρούμενη ενότητα, συνεξετάζονται η κτητορική επιγραφή και οι

παραστάσεις της οικογένειας των κτητόρων. Ο σχολιασμός του εικονογραφικού προγράμματος και των θεμάτων που επελέγησαν στην διακόσμηση έπεται της εικονογραφικής ανάλυσης. Ακολουθεί η τεχνοτροπική μελέτη των τοιχογραφιών, με όλες τις δυσκολίες λόγω της κατάστασης διατήρησής τους. Των συμπερασμάτων προηγείται επισκόπηση της τέχνης της Ιπποτοκρατίας, προκειμένου να γίνει σύνδεση των ιδιαιτεροτήτων του συνόλου με τις τοιχογραφίες των λοιπών μνημείων της Δωδεκανήσου, αλλά και των φορητών εικόνων. Στο τελευταίο κεφάλαιο, ανακεφαλαιώνονται και συγκεντρώνονται όλα τα στοιχεία, που οδηγούν σε συμπεράσματα αναφορικά με την προσωπικότητα του κτήτορα και του ζωγράφου, αλλά και το κοινωνικοπολιτικό γίγνεσθαι στη Ρόδο στην καμπή του 15ου αιώνα.

Nikolaos Mastrochristos: «The church of Saint Nicholas at Fountoukli, Rhodes»

The church of Saint Nicholas at Phountoukli is located in a wooded area close to the village of Dimilia in the countryside of Rhodes. The church employs the tetraconch plan a fairly rare architectural type on Rhodes, since it is only encountered three times in total. Much of the architectural features of the church corroborate that the building of the edifice and its fresco decoration are parts of one and the same project.

The church of Saint Nicholas dated by inscription in 1497/8 is one of the most important medieval structures of the islands due to its typology and fresco decoration alike. The painted decoration of the church has been preserved in its entity; it consists of scenes of the Christological cycle and scenes pertinent to the soteriological or monastic content of the building, e.g. the vision of Saint Pachomius with the angel, the miracle of Saint Nicholas, the vision of Saint Peter of Alexandria or the Communion of Saint Mary the Egyptian. The iconographic programme also includes a great number of saintly figures, military saints, monastic saints, healing saints both male and female alongside decorative motifs of special artistic value. Among the portraits of the saints in a prominent place on either side of the western entrance of the church are the panels with the family members of donor. The elderly *pansevastos logothetis* Nikolaos Vardoanis with his spouse, Eudocia Stre(v)lou are depicted on the one side, whereas on the other in a heavenly whitish background their three kids, Mary, Michael and the youngster George. The inscriptions that accompany the portraits inform us that the kids were victims of the plague; over the portrait of Mary the place where she died is also inscribed: the city of Rhodes. In the dedicatory inscription the year is given as 7006 (1497/8).

This doctoral dissertation consists of three parts. The first part begins with the introduction to the historiographic research pertinent to this church, of which a detailed overview is given. Then follows the situation in which the frescoes were found by the Italian Archaeological Service responsible for their repainting and partially unorthodox restoration during WW II. The final

chapter of this first part concludes with the historic context of the Latin period of Rhodes (1309-1522) and some of its more significant facts, while in a smaller subchapter at the end examines the few, mostly scant, information related to the village of Dimilia in which the church of Saint Nicholas belongs to. The second part of the thesis examines the architecture of the monument. The third part, which is the last one, examines the painted decoration of the monument beginning with the disposition of its iconographic programme. The latter is followed by a detailed iconographic analysis, where the different subjects that surface are being discussed in their respective groups. Last in this analysis is the examination of the dedicatory inscription alongside the family portraits of the donor both of which are considered as an inseparable and complementary unit. An extended discussion of the iconographic programme and of its subjects underscores the analysis. Finally, a thorough stylistic analysis is attempted here for the first time in the history of the monument, a rather daunting task due to the bad preservation state of the wall paintings. The overview of the art, both monumental and panel icon painting, during the Hospitaller period offers the necessary reference points in order to see these paintings in perspective and within the artistic climate of their time. The last chapter of the third part summarizes the evidence discussed above that lead to conclusions concerning the personality of the donor and the artist, and in a broader frame, of the social political situation on Rhodes in the end of 15th century.